

Zrinka Vitković

PREGLED KULTURNO-POVIJESNOGA DJELOVANJA PAVLINSKOGA SAMOSTANA BLAŽENE DJEVICE MARIJE NA OSPU U NOVOM VINODOLSKOM*

Zrinka Vitković
Knjižnica HAZU
Zagreb

UDK 930.85:272-788.2(497.561)“1453/1786”
[003.349.1:930.2] (497.561Novi Vinodolski)
Pregledni rad
Primljeno: 14.9.2022.
Prihvaćeno: 28.6.2023.
DOI: 10.21857/y26kecgw9

U radu su prikazani glavni rezultati interdisciplinarnoga istraživanja kulturno-povijesnoga djelovanja pavlinskoga samostana na Ospu, dijelu današnjega Novog Vinodolskog gdje se nalazi gradsko groblje, od njegova osnutka oko 1453. do ukidanja reda 1786. godine. Istraživanje se temelji na građi iz Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (Građa za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj Kamila Dočkala) i Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu (fond pavlinskoga samostana BDM na Ospu). Prve dvije cjeline rada objedinjuju podatke o gospodarskom djelovanju samostana, dok treća prikazuje arhitekturu njegova kompleksa. Uz rad je priložena latinična transliteracija tekstova pet glagoljičnih listina te hrvatski prijevod jedne latinske listine iz samostanskoga arhiva, zajedno s preslikama izvornika.

Ključne riječi: glagoljične listine, knezovi Frankapani, latinične listine, Martin IV. Frankapan, Novi Vinodolski, pavlinska crkva na Ospu, pavlinski samostan na Ospu

* Ukupni rezultati istraživanja sadržani su u prvome poglavlju (str. 33–96) autoričine disertacije *Kulturološko-tekstne značajke Drugoga novljanskog brevijara na primjeru njegova sanktorala* (2021.), u kojoj su predstavljena saznanja o pisarskoj praksi u kasnosrednjovjekovnim hrvatsko-glagoljičnim liturgijskim kodeksima. Šira interdisciplinarna i kulturološka istraživačka perspektiva rezultirala je interesom za kulturno-povijesnim djelovanjem pavlinskoga samostana na Ospu, naručitelja navedena brevijara, koji je ostavio važan doprinos hrvatskoj kulturnoj baštini.

Uvodno o dolasku *Reda braće svetoga Pavla prvoga pustinjaka u Hrvatsku i Vinodol*

U 13. stoljeću nastali su novi redovi u Crkvi: franjevački red u Italiji, dominikanski u Španjolskoj, a oko 1215. godine Red braće svetoga Pavla prvoga pustinjaka (*Ordo fratrum S. Pauli primi eremita*) u Ugarskoj. Kamilo Dočkal,¹ iznimno stručan poznavatelj povijesti pavlinskoga reda, ističe da je “pravo čudo” kako se ovaj pustinjački red brzo širio, prvo preplavivši Ugarsku, a onda i Hrvatsku, Poljsku, Prusku, Šlesku, Moravsku, Češku, Austriju, Štajersku i Švicarsku.² Osvrćući se na prijem pavlina u Hrvatskoj, naglašava da razlog “obljubljenosti bijelih fratara” među pukom i plemstvom od 13. do 15. stoljeća leži u svetome životu redovnika, njihovoj strogoj disciplini te visokoj naobrazbi i domoljublju.³ Zasluge pavlina u Hrvatskoj su velike jer je pavlini red bio iznimno povezan s vjerskim i obrazovnim životom hrvatskoga naroda. Red je dijelio njegovu sudbinu od samih početaka 1244. godine, kada je osnovan prvi pavlini samostan u Dubici, pa sve do ukinuća reda u Habsburškoj monarhiji 1786. godine.

U početku su pavlini u Hrvatskoj bili strogo kontemplativna zajednica. Postupno su preuzimali dušobrižničke dužnosti poput dijeljenja sakramenata, propovijedanja i vjerskoga poučavanja, pripremajući se za svoja životna zvanja kroz zahtjevu naobrazbu. Aktivno su se uključivali u crkveni i društveni život, otvarali su škole te srednja i visoka učilišta. Osim što su odgajali i obrazovali vlastite redovnike do svećeničkoga ređenja, također su odgojno i obrazovno oblikovali mnoge svjetovnjake koji su djelovali na različitim područjima javnog i privatnog života.⁴ Dočkal stoga s pravom navodi da su pavlini više od petsto godina bili “tješitelji hrvatskoga puka, savjetnici hrvatskih plemića i velikaša, podržavatelji hrvatske knjige, odgojitelji mladeži, promicatelji umjetnosti i stvaratelji kulture”.⁵

¹ Strojopisna Građa za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj (Arhiv HAZU, sign. XVI 29a, 29b, 29c) crkvenoga povjesničara Kamila Dočkala (1879.–1963.), pisana od 1942. do 1953. godine, obuhvaća pojedinačne sveske s poviješću svakoga od 32 pavlinskih samostana na prostoru današnje Hrvatske. Arhivska građa koju je Dočkal prikupio o pavlinima na hrvatskom prostoru pohranjena je u Arhivu Zagrebačkoga kaptola (Ante Sekulić, Arhivska građa i literatura o djelovanju pavlina među Hrvatima (kraj), *Arhivski vjesnik*, sv. 32, Zagreb 1988., str. 115).

² Kamilo Dočkal, *Pavlinski red uopće* [strojopis], Građa za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj, sv. 1, 1953. (Arhiv HAZU, sign. XVI 29a(1)), str. 5.

³ U obraćanju opata lepoglavskoga pavlinskog samostana svojoj redovničkoj subraći u trenutku ukinuća naglašeno je domoljublje koje su pavlini osobito njegovali: [...] Oj podjite mi, braćo, s mirom.// Al stante časak! Pamтите li, // Što vazda bjahu fratri bieli?// Hrvati! Sinci našeg puka.// Ta sveta zemlja rodi nas [...] (August Šenoa, *Fratarska oporuka, Vienac Vienac: zabavi i pouci*, sv. 9, Zagreb 1877., str. 197–198).

⁴ Ante Sekulić, *Sustav visokoškolskog odgoja hrvatskih pavlina, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, sv. 45–46, Zagreb 1997., str. 219.

⁵ Dočkal, *Pavlinski red uopće*, str. 1.

Proučavajući pavlinske spise i pisce, Dočkal utvrđuje da su u Hrvatskoj djelovala ukupno 32 pavlinska samostana.⁶ Za dolazak i djelovanje pavlina na području Krbavsko-modruške i Senjske biskupije od osobite je važnosti patronat hrvatske velikaške obitelji Frankapan. U primorskome dijelu Krbavske biskupije pavlini su najprije stigli u Crikvenicu, u samostan koji je 1412. godine osnovao Nikola IV. Frankapan (1352.–1432.).⁷ Potom su došli u Novi (današnji Novi Vinodolski), u samostan koji je oko 1453. godine osnovao njegov sin Martin IV. Frankapan (1416.–1479.).

Pavlinski samostan na Ospu u latiničkim listinama

Najvažnije mjesto nekadašnje Vinodolske županije bio je grad Novi, današnji Novi Vinodolski.⁸ U njemu su stolovali knezovi Frankapani, zadržavajući vlast sve do same propasti obitelji. Nakon smrti Nikole IV. Frankapana, njegovih osam sinova Nikola V., Stjepan II., Bartol IX., Dujam IV., Martin IV., Sigismund, Andrija i Ivan VII. Mlađi te unuk Juraj I. međusobno su podijelili očevu “državinu” 12. lipnja 1449., odlučivši zajedno vladati gradovima Krkom i Senjom. Martin IV. Frankapan dobio je Okić, Stari Grad na moru, Novi, Bribir, Kotor, Bakar i Trsat stekavši tako najviše posjeda na području Vinodola (Trsat, Bakar, Bribir i Novi).⁹ Budući da nije imao nasljednika, a nije slagao se s nećacima, obilato je darivao crkve i samostane, zbog čega je dobio nadimak “Martin Pobožni”.¹⁰ Njegova dva najveća postignuća

⁶ Dočkal navodi redom pavlinske samostane: 1) BDM u Dubici (1244.), 2) BDM u Remetama (1278.), 3) BDM u Gariću (1295.), 4) Sv. Benedikta u Bakvi ili Donjoj Bukovici (danas Špišić Bukovica, 1301.), 5) Sv. Petra u Zlatu na Petrovoj gori (1303.), 6) Sv. Nikole na Gvozdu kod Modruša (prije 1348.), 7) Sv. Spasa u Ljubotini kod Senja (prije 1364.), 8) BDM na brijegu Turanj kod Udbine (prije 1364.), 9) Sv. Ivana u Lici (prije 1364.), 10) Svih Svetih u Strezi (1374.), 11) Sv. Jelene u Čakovcu (1376.), 12) Sv. Jelene u Vlaškoj dragi kod Senja (1390.), 13) BDM na jezeru Čepić u Istri (1395.), 14) BDM u Lepoglavi (1400.), 15) BDM u Kamenskome (1404.), 16) Sv. Ane u Dobroj kući (1412.), 17) Uznesenja Marijina u Crikvenici (1412.), 18) BDM kod Novoga (1453.), 19) Sv. Kuzme i Damjana u Baškoj (rezidencija iz 1455. koja 1610. postaje samostanom), 20) Sv. Petra u Šumi u Istri (1459.), 21) BDM u Kruni (rezidencija kao podružnica samostana sv. Petra u Šumi, iza 1460.), 22) BDM u Klavaru u Istri (1466.), 23) BDM u Brinjama (1476.), 24) BDM na Gradčini u Zažićnu (1490.), 25) Sv. Siksta u Baratu (rezidencija, 1596.), 26) BDM u Sveticama kod Ozlja (1627.), 27) Sv. Nikole u Senju (1634.), 28) Sv. Elizabete u Porečkoj biskupiji u Istri (prije 1643.), 29) BDM u Ulimlju (1662.), 30) Sv. Ane u Križevcima (1665.), 31) BDM u Varaždinu (1776.), 32) u Požegi (1776.) (Dočkal, *Pavlinski red uopće*, str. 5–7).

⁷ Marko Medved, *Crkvene okolnosti dolaska i djelovanja pavlina u Crikvenici*, u: *Czriqvenica 1412.: život i umjetnost Vinodola u doba pavlina*, ur. Nina Kudiš, Crikvenica 2012., str. 40–41.

⁸ U zemljopisnome smislu, Vinodol obuhvaća područje vinodolske doline koja se proteže usporedno s morskom obalom od mjesta Križišće na sjeverozapadu do Novoga Vinodolskog na jugoistoku. Povijesno gledano, Vinodol je feudalni posjed srednjovjekovnoga vinodolskog kneštva koji se prvi put u izvorima javlja krajem 12. stoljeća. U 13. stoljeću kralj Andrija II. daruje ga krčkomu knezu Vidu II. te od 1251. godine Vinodol postaje nasljedni feud knezova Krčkih. Prema *Vinodolskome zakonu* iz 1288. godine, posjed vinodolske knežije obuhvaćao je devet općina: Novi, Ledenice, Bribir, Grižane, Drivenik, Hreljin, Bakar, Trsat i Grobnik (Ivo Mileusić, *Posjedi crikveničkih pavlina u Vinodolu*, u: *Czriqvenica 1412.: život i umjetnost Vinodola u doba pavlina*, str. 15–16). Ovim pravnim spisom učvršćena je sudska i administrativna vlast obitelji Krčkih, kasnije nazvanih Frankapan, nad Novim koji se u njemu prvi puta i spominje (*Urbaria lingua croatica conscripta = Hrvatski urbari: svezak 1.*, prir. Radoslav Lopašić, Karlovac 2016., str. 29).

⁹ Vjekoslav Klaić, *Krčki knezovi Frankapani* [pretisak], Rijeka 1991., str. 219, 235.

¹⁰ Mileusić, *Posjedi crikveničkih pavlina*, str. 23.

uključuju izgradnju franjevačkoga samostana i crkve BDM na Trsatu (1453.) te osnivanje pavlinskoga samostana BDM na Ospu kod Novoga, oko čijega se osnutka hrvatski povjesničari spore.

Pavlinski povjesničari smatraju da je samostan BDM na Ospu osnovan 1453. godine. Austrijski pavlin Andrija Eggerer,¹¹ u prvome svesku pavlinskih anala, tvrdi da je knez Martin IV. Frankapan osnovao "monasterium sub Castro Novi honori Mariano anno 1453" za pavlinskoga generala Stjepana III. (zvanog Furo), koji je obnašao funkciju od 1452. do 1456. godine.¹² S Eggererom se slažu hrvatski povjesničar Ivan Krištolovec¹³ te mađarski pavlin o. Franciscus Orosz (*Synopsis analium Ordinis sancti Pauli primi eremitaе*, Bratislava, 1747.) koji o samostanu u Novome piše: "Monasterium B. Mariae Virginis sub Castro Novi juxta mare Adriaticum anno 1453. ab illustrissimo Domino Comite Martino de Frangepanibus fundatum".¹⁴ Nadalje, pavlini povjesničar Nikola Bengel¹⁵ u svojem rukopisnom djelu *Chronotaxis monasteriorum* navodi: "Novljanski samostan pod naslovom bl. Djevice Marije osnovao je god. 1453. knez Martin Frankapan, kako to imadu Anali Vol. I., str. 214. [...] podijelivši samostanu selo Belgrad sa sedam vinograda i raznim zemljama dne 14. svibnja 1462., kako se to vidi iz darovnice izdane u Steničnjaku i kako to vele Anali str. 225, te drugi darovatelj".¹⁶

Suprotno prethodnim mišljenjima, dio hrvatskih povjesničara uzima 1462. kao godinu osnutka novljanskoga samostana oslanjajući se na najstariji sačuvani darovni dokument: *Zakladnicu iz 1462. godine*. Vjekoslav Klaić smatra da je "samostan i crkvu sv. Marije na Ospi utemeljio 1462. knez Martin Frankapan nadarivši ga mnogim zemljama (selo Belgrad, vrh Osap, dio vinograda u Zagredi) i dohodcima bužkoga

¹¹ Austrijskoga povjesničara Andriju Eggerera (oko 1600.–1672.) Dočkal svrstava među "naglasovitije" pavline i svoje najpouzdanije izvore. Neko vrijeme živio je i djelovao kao profesor filozofije u pavlinskim samostanima u Remetama i Lepoglavi. Prvi svezak pavlinskih anala njegova je knjiga *Fragmen panis corvi protoeremitici seu reliquiae annalium eremi-coenobiticorum Ordinis Fratrum eremitarum s. Pauli primi Eremitae* (Beč, 1663.) (Ante Sekulić, *Pisci povijesti pavlinskog reda, u: Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244–1786: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, ur. Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb 1989., str. 298).

¹² Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 7.

¹³ Hrvatski crkveni povjesničar Ivan Krištolovec (1658.–1730.) bio je profesor filozofije i teologije u Lepoglavi, provincijal hrvatsko-ugarske pokrajine te general pavlinskoga reda (1715.–1721.). Zalagao se za odvajanje hrvatske pavlinske pokrajine od ugarske. U rukopisu je ostalo njegovo djelo *De scriptio synoptica monasteriorum Ordinis s. Pauli I. Eremitae in Illyria olim fundatorum* (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sign. R-4321) (Sekulić, *Pisci povijesti pavlinskog reda*, str. 298).

¹⁴ Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 7.

¹⁵ Hrvatski povjesničar Nikola Bengel (1695.–1766.) u četiri je navrata bio provincijal Hrvatske pavlinske provincije. Prema Dočkalovu mišljenju, "najbolji je povjesničar svoga reda", a za njegova djela Ante Sekulić kaže da su "uistinu najizdašnija i najpotpunija vrela za povijest pavlina i njihovih samostana u Hrvatskoj". Napisao je drugi svezak pavlinskih anala (za razdoblje od 1663. do 1727. godine) naslovljen *Annalium eremi-coenobiticorum Ordinis fratrum [...] s. Pauli primi Eremitae. [Tomus] II.* (Bratislava, 1743.). Treći je svezak (za razdoblje od 1727. do 1739. godine) ostao u rukopisu, kao i bibliografija pisaca pavlina te monografije o pavlinskim samostanima u Hrvatskoj i istarsko-vinodolskoj provinciji (Sekulić, *Pisci povijesti pavlinskog reda*, str. 297).

¹⁶ Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 11b.

arhidjakonata u Lici".¹⁷ S njime se slažu Gjuro Szabo i Radoslav Lopašić pišući o urbarima grada Novoga: "Knez Martin osnova u Novom g. 1462. pavlinski manastir sv. Marije na Ospu nadarivši ga mnogimi zemljama i dohodci Bužanskoga arhidjakonata u Lici".¹⁸ O samostanskoj crkvi Emilij Laszowski piše da je "knez Martin mnogo štovao ovu crkvicu pa ju je nanovo sagradio i god. 1462. darovao redovnicima sv. Pavla da uz nju osnuju svoj samostan [...]"¹⁹ Znajući za *Zakladnicu iz 1462. godine*, Eggerer stavlja osnutak samostana ipak u 1453. godinu. Sukladno tomu, zakladnicu datira u 1453., a darovnicu koja dopunja zakladnicu u 1462. godinu: "Godine 1462. poklonio je knez Martin de Frangepanis, veliki prijatelj pavlinskog reda, samostanu bl. Djevice Marije u Novom [...]"²⁰

Zbog otežane čitljivosti latinskim jezikom pisane *Zakladnice iz 1462. godine*, uzrokovane oštećenjima pergamenta na kojemu je pisana, kao prilog diskusiji o utemeljenju samostana BDM na Ospu uzet je u obzir *Vjerodostojni prijepis fundacijske isprave novljanskoga samostana Martina Frankapana, godine Gospodnje 1462 (Copia Authentica Fundationis Monasterii Noviensis Martini Frangepanii in Anno Domini 1462)* iz 1705. godine (prilog 1b).²¹ Iz njegova sadržaja moguće je zaključiti da tzv. *Zakladnica iz 1462. godine* predstavlja pravni dokument kojim knez Martin Frankapan, da bi tadašnjim redovnicima i njihovim nasljednicima osigurao miran život kako bi se neometano mogli moliti za spas duša svojih darivatelja, njihovih predaka i nasljednika, potvrđuje dotadašnja darovna primanja, prava i pogodnosti.²² Ni na jednome mjestu u tekstu nije zabilježen podatak o gradnji novljanskoga samostana,²³ već samo njegove crkve i

¹⁷ Isto, str. 7.

¹⁸ *Urbaria lingua croatica*, str. 130.

¹⁹ Emilij Laszowski, *Gorski kotar i Vinodol: dio državnine knezova Frankopana i Zrinskih*, Zagreb 1923., str. 255.

²⁰ Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 10.

²¹ Kartular *Liber copiarum M[onasterium] N[oviensis]*, jedna od tri sačuvane knjige iz fonda knjižnice novljanskoga samostana uz *Blagdanar* popa Andrija (zbirka propovjedi) i *Drugi novljanski brevijar*, također sadrži prijepis *Zakladnice iz 1462. godine* (prilog 5), ali sa sitnim odstupanjima u tekstu u odnosu na ovjereni prijepis iz 1705. godine (prilog 1b).

²² Ukupna darovanja samostanu obuhvaćaju: 1) crkvu BDM, zajedno s povlasticom ubiranja milodara, obaveznih prinosa za pogrebe i prihoda od oltara, 2) selo Belgrad, ma koliko se uvećalo, 3) brežuljak Osp, 4) selište (sesija) kraj Kaštela, 5) sedam vinograda (Za predol, Na vodiczah, Na karmint, Na barsech, Za kreminicza, Na zovecz, Pod krasnik), 6) kuću uz more, 7) devet oranica (V sagrađe, Traga (kod župnikova nečaka), V lukavicza, U ponikvah, Na zahumunczi, Traga (kod mora), Vu lipe, Merische po szvetu Nedeliu i Tralachka), 8) mlin kraj Kaštela (vidi hrvatski prijevod *Vjerodostojnoga prijepisa fundacijske isprave novljanskoga samostana iz 1462. godine* u prilogu 1b).

²³ Nikola IV. Frankapan darovao je pavlinima 14. kolovoza 1412. samostan i crkvu Uznesenja BDM u Crikvenici. Izvorna glagoljicom pisana fundacijska listina nije sačuvana, postoji njezin latinski prijevod koji se čuva u Budimpešti (*copia copiae*, sign. M.O.D.L. 37132). U usporedbi sa *Zakladnicom iz 1462. godine*, hrvatski prijevod budimpeštanske isprave jasno prikazuje oblik darovanja u vezi s izgradnjom pavlinskoga samostana: [...] "Neka bude znano i povjereno, da smo mi [...] zbog posebne odanosti koju mi imamo prema prečasnim pobožnim redovnicima reda svetoga Pavla, prvoga pustinjaka, [...] sagradili njima samostan pokraj iste naše crkve u Crikvenici, tako da oni nju moraju opsluživati i mogu koristiti prinose iste crkve" [...] (*Fundacijske isprave samostana svete Marije u Crikvenici = Privilegia fundationis monasterii sanctae Mariae Czriqueniczae: 14. kolovoza 1412. godine, 28. listopada 1455. godine*, ur. Ivan Botica, Tomislav Galović, Mirjana Matijević Sokol, Zagreb 2008., str. 16).

to iznova, od temelja, koju su knezovi Frankapani, takvu obnovljenu, poklonili pavlinskim redovnicima. Izostanak jasnoga podatka o utemeljenju novljanskoga samostana u sadržaju ove listine upućuje na zaključak da su pavlini već neko vrijeme živjeli na Ospu. Ovakvo opažanje ide u prilog mišljenju pavlinskih povjesničara Andrije Eggerera, Nikole Bengera i Franciscusa Orosza, s kojima se slažu hrvatski povjesničari Ivan Krištolovac i Kamilo Dočkal, da bi osnutak novljanskoga samostana trebalo staviti u 1453. ili barem oko te godine. Trebalo bi stoga uvažiti Eggererov prijedlog i *Zakladnicu iz 1462. godine* proglasiti *Darovnicom iz 1462. godine*, samostanu kojega je već otprije na tom mjestu osnovao Martin IV. Frankapan.

Mišljenja hrvatskih povjesničara podijeljena su i oko izgradnje pavlinske crkve na Ospu. Dočkal osporava Klaićevu tvrdnju da je knez Martin IV. Frankapan sagradio pavlinsku crkvu 1462. godine, s obzirom na to da postoje pisane potvrde o postojanju crkve i prije toga.²⁴ Emilij Laszowski tvrdi da je knez Martin crkvu “nanovo izgradio i god. 1462. darovao redovnicima sv. Pavla Pustinjaka, da uz nju osnuju svoj samostan, u kojemu ih ne smije smetati ni koji biskup ni župnik”.²⁵ Radmila Matejčić smatra da je knez Martin za pavline izgradio crkvu iz temelja navodeći pritom da je na tome mjestu prvotno stajala romanička crkva od koje je u svetištu ostala samo bifora s glavom lava na kapitelu.²⁶ Zorislav Horvat smatra pak da se radi samo o pregradnji ranije crkve.²⁷

Iz oporuke župana Mihovila, datirane 10. prosinca 1446. i potvrđene od strane kneza Martina IV. Frankapana, kojom je župan ostavio svoje imanje crkvi BDM u Novome (Prilog 2e), jasno proizlazi da je knez Martin boravio u Novome i prije podjele očevine 1449. godine te da je crkva BDM na Ospu postojala i prije nego što je pavlinski samostan bio utemeljen. Dočkal smatra da knez Martin nije prvotno sagradio crkvu jer bi inače to napomenuo u spomenutoj ispravi. Ipak, svjestan je da je ne bi mogao darovati pavlinima da nije bila u vlasništvu Frankapana, što potvrđuje uklesani grb Frankapana iznad ulaznih crkvenih vrata.²⁸ Kneževa izjava, zabilježena u *Vjerodostojnome prijepisu fundacijske isprave novljanskoga samostana*, također potvrđuje da je crkva prethodno bila u vlasništvu obitelji jer se navodi da “Našu vlastitu crkvu, koju smo iznova utemeljili i podigli u slavu i čast Blažene Djevice Marije” odlučuje pokloniti braći pavlinskoga reda kako bi postali trajni posjednici njegovih milodara. Tom prilikom potvrđeno je pavlinima zajedno sa crkvom i imanje župana Mihovila spomenuto u listini od 10. prosinca 1446. godine. Sadržaj spomenuta

²⁴ Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 8–9.

²⁵ Laszowski, *Gorski kotar i Vinodol*, str. 255.

Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 10.

²⁶ Radmila Matejčić, Pavlini na frankopanskom feudu u Hrvatskom primorju, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, ur. Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb 1989., str. 225.

²⁷ Marijan Bradanović. Graditeljstvo Vinodola u doba pavlina, u: *Czriquenicza 1412.: život i umjetnost Vinodola u doba pavlina*, ur. Nina Kudiš, Crikvenica 2012., str. 74.

²⁸ Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 9.

prijepisa dodatno potkrepljuje mišljenje da je crkva ponovno izgrađena iz temelja jer je vjerojatno na istome mjestu stajala dotadašnja, već trošna crkva do trenutka ponovne gradnje.

Novljanski samostan u glagoljičkim listinama

Nakon što je *Zakladnicom iz 1462. godine* potvrdio novljanskim pavlinima darovana imanja i povlastice, knez Martin IV. Frankapan uputio je molbu modruškomu biskupu Nikoli Kotoraninu da samostanu dodatno pripoji arhiprezbiterijat Bužane. U prvoj knjizi pavlinskih anala zabilježeno je da je pripojenje Bužana samostanu odobreno uz dopuštenje Svete Stolice te pristanak svih relevantnih strana. Kako bi spriječio moguće nepravde od strane svojih nasljednika,²⁹ knez Martin zatražio je od pape Pavla II. da zaštiti redovnike i primljene darove. Sačuvana je tako bula pape Pavla II. iz 1467. godine kojom se pod prijetnjom izopćenja obvezuju knezovi nasljednici da provedu sve ono što je knez u svojoj oporuci odredio za pavlinski samostan u Novome i franjevački samostan na Trsatu.³⁰

Samostan BDM na Ospu bio je glagoljaški,³¹ kao i ostali samostani Hrvatsko-istarskoga ili Gvozdzanskoga vikarijata³² Hrvatske pavlinske provincije sv. Pavla

²⁹ Knez Martin nije se slagao sa svojom braćom i nećacima. Nesuglasice je povećala njihova politička podijeljenost. Zajedno s bratom Stjepanom pristao je Martin uz Matiju Korvina, hrvatsko-ugarskoga kralja (1485.–1490.), dok su se ostali priklonili njegovu protivniku Fridriku III. Habsburškom, austrijskom vojvodi i rimsko-njemačkom caru (1440.–1493.). Knez Martin bojao se osvete jer je prikratio svoje rođake ustupivši za života kralju Matiji grad Krupu na Uni te ostavivši mu oporučno gradove Kostajnicu, Steničnjak i Lipovac. Da bi umirio nećaka Ivana VIII., odlučio je ostaviti mu Bakar i Bribir. Zauzvrat je Ivan potvrdio sve darovnice koje je njegov stric potpisao svojim samostanima na Trsatu i Ospu. Da zadovolji brata Stjepana II. i njegova sina Bernardina, namijenio im je poslije svoje smrti gradove Trsat i Novi, a vjerojatno i Hreljin i Drivenik u Vinodolu. Zadovoljni odlukom, obojica su pristala 1475. godine na Martinove odredbe vezano uz njegove darovnice, uz obvezu obrane samostanskih posjeda od svakoga napadača (Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 19–21, 30).

³⁰ Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 12–17.

³¹ Arhivsku građu novljanskoga samostana (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, fond: Pavlinski samostan Novi Vinodolski, sign. HR-HDA-652) čine dokumenti pisani na pergameni i papiru latinskim, hrvatskim, talijanskim i njemačkim jezikom te glagoljicom, latinicom i njemačkom goticom. Dočkal ističe da je većina isprava napisanih glagoljicom, koje donose Kukuljević u glagoljičnome prijepisu, Šurmin u ćirilnoj te Ivšić u osuvremenjenoj latiničnoj transliteraciji odnosno transkripciji (Bratulić, ur.), potječe upravo iz pavlinskoga opusa (Dočkal, *Pavlinski red uopće*, str. 19–20). Nakon što je car Josip II. provedbom reforma ukinuo pavlinski red 1786. godine, građa iz Arhiva samostana BDM na Ospu predana je Ugarskoj komori. Tom prilikom spisi su, kao dio skupine srednjovjekovnih isprava koje su izdane prije 1526. godine, kronološkim redom razvrstani unutar šest tematskih fascikala (sign. M.O.D.L.). Tijekom prekida državno-pravne veze s Mađarskom u razdoblju od 1849. do 1851. godine provedena je akcija vraćanja tih arhivalija u Hrvatsku. U tom procesu je spise pavlinskih samostana Ivan Kukuljević Sakcinski vratio u tadašnji Arhiv Kraljevine. Međutim, nakon Nagodbe (1868.) ban Khuen-Héderváry veliki je dio građe 1885. godine dao otpremiti u Budimpeštu. Tek na temelju Mirovnoga ugovora između Jugoslavije i Mađarske (1947.) sva je građa vraćena u Zagreb u razdoblju od 1956. do 1960. godine (Josip Kolanović, *Glagoljski rukopisi i isprave u Arhivu Hrvatske*, *Slovo*, sv. 32, Zagreb 1982–1983., str. 169–170).

³² Hrvatsko-istarskomu ili gvozdzanskome vikarijatu pripadali su samostani u Gvozdu kod Modruša, Senju, Novome Vinodolskom i Crikvenici te u Istri u Čepiću, Svetome Petru u Šumi i dr. (Vjekoslav

Prvoga Pustinjaka. Odabrane glagoljične listine iz samostanskoga arhiva svjedoče o stabilnome gospodarskom djelovanju samostana tijekom prvoga stoljeća njegova postojanja (transliteracija tekstova i preslike izvornih dokumenata u Prilogu 2).

U prvoj glagoljičnoj listini (*Knez Martin Frankapan daruje samostanu BDM na Ospu neka nova imanja i podložnike*, 7. siječnja 1470., Prilog 2a) knez Martin Frankapan želi nadopuniti ono što je nedostajalo u *Zakladnici iz 1462. godine*. Stoga daruje samostanu BDM na Ospu neka nova imanja i podložnike, uključujući polovicu prihoda od mlina koji je 1464. godine na svojem zemljištu sagradio Filip Sokolić uz kneževu dopuštenje. Kako bi došao u posjed cijeloga prihoda od mlina, Sokolić im je ustupio i drugu polovicu, a pavlinski samostan mu je zauzvrat dao vinograd "Na Krmini". Nadalje, novljanski pavlini vrše zamjenu svojega vinograda "Na Glbokoj" za vinograd koji je pripadao Jurju Repaliću. Izvršena je i zamjena kmeta Jakova Čikulića za drugoga kmeta Dminka. Knez Martin dodatno potvrđuje samostanu kuću koja je nekoć pripadala pokojnomu župniku Jurju u Novome, a koju je on dao u nasljedni zakup oltaru sv. Barbare u samostanskoj crkvi. Godišnje od najma kuće za oltar se ubiralo 30 soldina. Nadalje, knez daruje samostanu jednu njivu koja se nalazila u njegovu posjedu, smještenu "va ogradi za gradom". Daje još i jednoga vlaha za punu službu, čime on postaje samostanskim kmetom i pastirom. Na kraju knez nalaže svojim činovnicima da štite pavline kako bi mirno uživali u stečenim nekretninama i pravima. U pogledu darivanja novljanskoga samostana počeli su i drugi pomalo slijediti primjer kneza Martina.

U drugoj odabranoj glagoljičnoj listini (*Braća Mikulotići daruju zemljišni posjed u novljanskome kotaru crkvi BDM na Ospu*, 13. prosinca 1470., Prilog 2b) zabilježeno je da su braća Jakov i Jurša Mikulotići iz Bribira darovali uz svjedoke zemlju "V Dubravicach" oltaru sv. Jurja u samostanskoj crkvi pod uvjetom da redovnici mole za zdravlje darovatelja i za duše njihovih preminulih.

Sadržaj treće glagoljične listine (*Redovnici pavlinskoga samostana BDM na Ospu kupuju kuću Fabijana Čehovića*, 18. svibnja 1472., Prilog 2c) pruža uvid u broj redovnika koji su živjeli u novljanskome samostanu u trenutku izdavanja dokumenta. U ispravi je spomenut prior Filip te s njime još četiri redovnika: fra Antun, fra Matija, fra Šimun i fra Franko. Kako bi učvrstili svoj položaj u Novome, pavlini su tom prilikom odlučili kupiti kuću Fabijana Čehovića za 24 zlatnika i 100 dasaka.

Četvrta glagoljična listina (*Novljanski župnik Juraj izručuje redovnicima pavlinskoga samostana BDM na Ospu kuću koju im je prodao Fabijan Čehović*, [28. lipnja] 1472., Prilog 2d) potvrđuje da je novljanski župnik Juraj predao pavlinima kuću koju im je 1472. godine prodao Fabijan Čehović. Za kršenje ovoga ugovora bila je određena kazna od 30 "zlatih" knezu i isto toliko nezaštićenoj stranci.

Štefanić, Dvije frankopanske glagoljske darovnice Pavlinima, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 1, Zagreb 1954., str. 137).

Posljednji put je knez Martin darivao novljanski samostan 1479. godine, svega nekoliko mjeseci prije svoje smrti. Tada im poklanja posjed Dubovicu u župi Gackoj. Nakon smrti svojega najvećeg dobročinitelja i zaštitnika pavlini su i dalje osjećali za-brinutost za svoja imanja pa su se obratili papi Sikstu IV. (1471.–1484.) tražeći potvr-
du papinske zaštite. S obzirom na to da je molba bila opravdana, papa je 23. ožujka 1481. izdao bulu kojom potvrđuje zaštitu novljanskih pavlina, njihova samostana, crkve i svih dobara koja posjeduju ili će ih u budućnosti dobiti u posjed. O tome koliko su priori novljanskoga samostana bili odvažni u namjeri da zaštite svoja pra-
va i posjede svjedoči i bula pape Inocenta VIII. (1484.–1492.) iz 1491. godine kojom su obnovljene konstitucije (1481.) pape Siksta IV. s naglaskom na arhiepzbiterijatu Bužane. Prema Dočkalovu mišljenju, upravo je bužanski arhiepzbiterijat bio pravi razlog za ponovno traženje zaštite.³³

U 15. stoljeću samostan je obilovao ispravama, dok ih je u 16. i 17. stoljeću bilo puno manje. Objašnjenje za takvu situaciju Dočkal pronalazi u izvješću (1770.) nov-
ljanskoga priora Benedikta Maillera Hrvatskome kraljevskom vijeću u kojemu se navodi da je samostan u Novome od 1629. do 1721. godine ležao u ruševinama zbog ratnih sukoba, dok je crkva bila samo oštećena. Prema Mailleru, posjedima samosta-
na tijekom tih 91 godinu upravljao je obližnji pavlinski samostan u Crikvenici. Tako-
đer navodi da je u tome razdoblju samostan izgubio dio svojih posjeda koje kasnije nije uspio povratiti. Ivan Krištolovec ne spominje pustošenja novljanskoga samosta-
na, već samo piše da je početkom 18. stoljeća samostan normalno funkcionirao sa šest do osam redovnika koji su za svoje redovničke potrebe bili dobro opskrbljeni.³⁴ Nikola Bengler pak spominje pustošenje novljanskoga samostana u tri navrata: jed-
nom od Turaka (27. kolovoza 1527.)³⁵ i dvaput od Mlečana (1598. i 1615.). Progoneći 1598. godine senjske uskoke koji su se nakon pljački mletačkih brodova često skrivali u Novome, Mlečani upadaju u grad i pljačkaju ga. Najtragičniji trenutak za Novi bio je 29. kolovoza 1615. godine kada su Mlečani, napadajući po drugi put, spalili cijeli grad uključujući i pavlinski samostan na Ospu. Samostanska je crkva ostala tada tek oštećena, dok su “stanovništvo, djeca i svećenstvo bačeni u oganj ili zaklani”.³⁶ Na-

³³ Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 31, 33–38.

³⁴ Isto, str. 49.

³⁵ Laszowski detaljno opisuje napad: “U dva sata po noći dođoše Turci i prisloniše ljestve uz zid do gradskih vrata koje nijesu imale straže. Pedeset je Turaka ušlo u grad i razvalilo gradska vrata pa tako prodriješe i ostali u grad, gdje počinise strašan pokolj. Popališe mjesto i mnoge ljude odvedoše u ropstvo. Modruški se biskup spasio na lađi u Vrbnik na otoku Krku.” (Laszowski, *Gorski kotar i Vinodol*, str. 241).

³⁶ Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 42. Laszowski događaj opisuje ovako: “Markantun Venier, zapovjednik mletačkoga brodovlja, sazna da je Novi slabo opskrbljen (jer je Frankopan s vojskom otišao u unutarnje strane) i da nema dovoljno posade pa 27. kolovoza [!] rano u zoru sa šest galija i trideset šest brodova navali na nj. Vojska prodre u mjesto i u grad, porušiše zidove te ga oplijeni i opustoši. Mlečani se poniješe kao pravi barbari. Odnesoše tri topa. Ne pošteđiše ni crkve, ni oltare, ni muškaraca, ni žena. Malu djecu bacahu u oganj, a odrasle klahu zajedno s popovima koje pohvataše po crkvama pred oltarima. Pobacaše hostije iz pokaznica i razoriše i polupaše sve što im je došlo pod

kon ovih tragičnih događaja u Novome početkom 17. stoljeća, knez Nikola IX. (Tržački) Frankapan (1586.–1647., hrvatski ban 1616.–1622.), tadašnji vlasnik Novoga, zatražio je pomoć od nadvojvode Ferdinanda za obnovu spaljenoga grada. Dočkal je mišljenja da je samostan dugo ostao u razvalinama, ali ne vjeruje da je to trajalo 91 godinu, kako stoji u Maillerovu izvješću. Povijesni dokaz o ponovnome funkcioniranju samostana predstavlja isprava izdana 14. srpnja 1644., koja svjedoči o tome da je Nikoli IX. Frankapanu došao novljanski prior s molbom da riješi jedno sporno pitanje između samostana i svjetovnoga svećenstva.³⁷ Obnova pavlinske crkve i samostana na Ospu nisu bili završeni ni u trenutku ukinuća reda 1786. godine.

Ukinuće novljanskoga samostana poklapa se s ukinućem pavlinskoga reda u Habsburškoj monarhiji. Temeljem svojega patronatskog prava, car Josip II. podvrgava Crkvu državi 1781. godine te u razdoblju od 1782. do 1786. godine daje zatvoriti 624 samostana u kojima je živjelo 20 000 redovnika i redovnica. Među njima je bilo i 37 pavlinskih samostana čiji je imetak procijenjen u to doba na 10 milijuna forinti.³⁸ Sva pavlinska dobra pripala su Vjerozakonskoj zemaljskoj zakladi, dok se članove reda uputilo na uključenje u škole i dušobrižništvo. Oni koji su proglašeni "neprikladnima" bili su umirovljeni.³⁹ Prema sadržaju *Zapisnika o ukinuću pavlinskoga samostana u Novome (Acta abolitionis Monasterii PP. Paulinorum noviensis, Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, sign. IV d 53)* Dočkal pokušava rekonstruirati događaje u trenutku ukinuća samostana. Bilježi da su 20. ožujka 1786. na vrata novljanskoga samostana banuli komesar Franjo Jakešić i njegov pomoćnik Josip Stipanović. Okupili su u refektoriju sve redovnike koji su u to vrijeme boravili u samostanu: sedam svećenika (prior o. Klement Novaković (*Clemensi Novakovich*), podprior o. Antonio Šigan (*Antonio Schigan*), o. Ivan Tušig (*Ioanni Tuschig*), o. Augustin Koszleibzer (*Augustino Koszleibzer*), o. Petar Lipošćak (*Petro Liposchjak*), o. Ksaver Mravinac (*Xaverio Mravinacz*), o. Arsenio Rafajelić (*Arsenio Raphajelich*)) i tri brata (fra Josip Bućan (*Iosepho Buchan*), fra Filip Vidrić (*Phillippo Vidrich*) i fra Engelbert Kossak (*Engelberto Kossak*)).⁴⁰ Komesar je najprije pred svima pročitao carevu odluku (br. 1388/120), nakon čega je započelo popisivanje samostanske imovine koje je tra-

ruku. Razoriše tamošnje solane, a što se ponijeti dalo uzeše sa sobom. To je hranje trajalo cio dan i tek podveče, kad su čuli da dolazi vojska u pomoć Novome, otploviše". (Laszowski, *Gorski kotar i Vinodol*, str. 241).

³⁷ Spor oko ubiranja prinosa ili milostinje za ukop, započeo u drugoj polovici 15. stoljeća, ponovio se sredinom 17. stoljeća. Pavlini i novljanski župnik raspravljali su o pobiranju prihoda za ukop onih koji su bili pokapani u pavlinskoj crkvi ili na njihovu, a ne župnom groblju pokraj crkve sv. Filipa i Jakova. Sporili su se i oko pristojbi za svete mise zadušnice koje su bile služene u samostanskoj crkvi. Sukob je nastao zato što su novljanski svećenici ukupan iznos prihoda od sprovoda i misa počeli zadržavati za sebe (Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 59).

³⁸ Mileusić, *Posjedi crikveničkih pavlina*, str. 33.

³⁹ Ante Sekulić, *Pregled povijesti pavlina*, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, ur. Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb 1989., str. 38.

⁴⁰ Popis latiniziranih imena pavlinskih redovnika vidi u Prilogu 3.

jalo sve do 3. lipnja 1786. godine.⁴¹ Sva samostanska imovina predana je Petru Liva-ku, novome upravitelju i ekonomu. Analizirajući inventare pavlinskih samostana u Novome i Crikvenici, Mladen Bošnjak zaključuje da je ukinuće crkvenih redova bilo vrlo malo rukovođeno prosvjetiteljskim namjerama. Imajući u vidu da je reforma najviše pogodila bogate i ekonomski jake redove, poput isusovaca i pavlina, smatra da se više radilo o “ciljanome punjenju uvijek prazne carske i državne blagajne”, odnosno “najordinarnijoj pljački od strane tuđinskoga državnoga aparata”.⁴² Postupak sa zaplijenjenom imovinom Vladimir Maleković proglašava “najvećom pljačkom hrvatske kulturne baštine”.⁴³

Arhitektura samostanskoga kompleksa na Ospu: samostanska zgrada, crkva i gospodarski objekti

Samostan prikladan za život 12 redovnika nalazio se na izgrađenoj površini od oko četvrtine jutra zemlje. U trenutku ukinuća zatečen je kao solidno građena jednokatnica, nedovršena i djelomično natkrivena crijepom. U prizemlju se nalazila nad-svođena blagovaonica s predsobljem, kuhinja sa prostorijom za posluhu, još dvije sobice i sakristija, a ispod svega dva podruma. Okolo cijeloga prizemlja protezao se nadsvođeni hodnik, djelomično nenatkriven. Na prvome katu bilo je 11 redovničkih soba, od kojih jedna dvostruka. Jedno krilo na katu, sa četiri sobe i hodnikom, ostalo je nedovršeno. Na samostanskome dvorištu (klasturu) nalazila se cisterna, a u neposrednoj blizini samostana gospodarski objekti: zidana staja za 24 vola, dva koca za tovljenje krmaka, zidana staja za konje, kućica za posluhu te jedna zidana suša za sijeno. U sredini gospodarskoga dvorišta nalazila se još i kućica za pečenje kruha, s jednom malom sobicom te malim podrumom ispod nje.⁴⁴

Detalji tlocrta samostanske zgrade, koji je izgrađen nakon ukinuća samostana od edila Phillipa Fichtla (Državni arhiv Mađarske u Budimpešti, sign. MOL, S-12, Div. VIII, No 463), potvrđuju Dočkalovo mišljenje da pavlini nisu uspjeli potpuno obnoviti građevinu uništenu mletačkim napadom na Novi 1615. godine.⁴⁵ Ukinu-

⁴¹ Komisija za ukinuće samostana detaljno je popisala imovinu: zgrade, zemlju, vinograde, livade, šume, pašnjake, zemlju u zakupu te pravo na vinotočje. Na dražbi održanoj 27. ožujka 1786. godine prodana je pokretna samostanska imovina: oruđe, posuđe, posteljina, živine (krave, konji, koze, ovce, telad i kokoši) te suhomesnati proizvodi koje su pavlini proizvodili (Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 87–91). Popisane su i 23 misne zaklade te gotovina u iznosu od 213 forinti i 3/4 krune (Mladen Bošnjak, Knjižnice pavlina u Crikvenici i Novom Vinodolskom, *Jadranski zbornik: prilozi za povijest Istre, Rijeke, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara*, sv. 7, Zagreb 1966.–1969., str. 498).

⁴² Bošnjak, Knjižnice pavlina u Crikvenici, str. 479.

⁴³ Vladimir Maleković, *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244–1786*, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244–1786: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, umjetnički obrt, književnost, glazba, prosvjeta, ljekarstvo, gospodarstvo*, ur. Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević, Zagreb 1989., str. 17.

⁴⁴ Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 86–87.

⁴⁵ Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 59. Podnaslov tlocrta, “*Alles was Gelb angedeutet ist das angefangene zu beendi-gende Klostergebäude*”, potvrđuje da se radi o prikazu na kojemu su svjetlijim tonom označeni nedovršeni zidovi samostana (Zorislav Horvat, Srednjovjekovna pavlinska arhitektura na

ćem reda 1786. godine objekti samostana prelaze pod upravu državnoga erara koji ih 18. ožujka 1822. prodaje na javnoj dražbi. Nedugo nakon prodaje dio samostana je srušen, a u drugoj polovici 19. stoljeća srušen je i njegov preostali dio.⁴⁶

Na katastarskom planu iz 1861. godine (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, sign. Arhiv mapa. KO. Novi Vinodol, br. 33, Modruško-riječka županija) vidljivo je da su dvorišni prostor samostanskoga kompleksa i prostor oko crkve pretvoreni u groblje.⁴⁷ Laszowski navodi da je nekoliko godina nakon rušenja crkve (1916.) vidljiv bio samo istočni vanjski zid samostana, dok je gornji dio sjevernoga zida bio porušen te je, u odnosu na istočni zid, ostao za polovicu niži. Na groblju je primijetio temelje unutrašnjih dijelova samostana, što mu je omogućilo rekonstrukciju kompleksa novljanskoga samostana predstavi pomoću tlocrta.⁴⁸ Dimenzije sklopa predstavljene na tlocrtu odgovaraju onima u Fichtlovu nacrtu i katastarskoj snimci iz 1861. godine. Laszowski razabire da je samostan imao dva krila, istočno i sjeverno od kojega se sve do crkve (B) pružao zid koji je zatvarao dvorište samostana (A). Također ističe da je istočno krilo u prizemlju imalo pet prostorija, od kojih je jedna veća s četiri prozora, pretpostavljajući da je bila najvjerojatnije refektorij (C). Prostorije sjevernoga krila Laszowski nije uspio identificirati, postavljajući pitanje: "Je li to moralo biti da se uništi ovakav dragocjen građevni spomenik?"⁴⁹

U *Zapisniku o ukinuću pavlinskoga samostana u Novome* zabilježeno je da je crkva, koja je bila nadovezana na samostan u trenutku ukinuća 1786. godine, zatečena kao zidanica s devet prozora.⁵⁰ U crkvi su bila četiri drvena oltara od kojih se jedan nalazio u izdvojenoj kapelici naslonjenoj na sredinu crkve duž južnoga zida. Između samostana i crkve postojala je dobra komunikacija pa se u prizemlju iz sakristije kroz jedna vrata moglo doći izravno u crkvu, a kroz druga u prizemlje samostana. Iznad kora s orguljama nalazio se zvonik s tri zvona srednje veličine, a ispod dva kamena za svetu vodu.⁵¹

Radmila Matejčić opisuje novljanski samostan kao jednostavnu, funkcionalnu, trokrilnu građevinu "miješanoga stila" karakteristična za istočnojadransku obalu, dok ga Szabo naziva "remek djelom rane renesanse s primjesama gotike". Jedno-

području senjske i modruško-krbavske biskupije, *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo i kulturu*, sv. 26, Senj 1999., str. 147). Tlocrt samostana Phillipa Fichtla vidi u: Bradanović, Graditeljstvo Vinodola, str. 75.

⁴⁶ Horvat, *Srednjovjekovna pavlinska arhitektura*, str. 143.

⁴⁷ Detalj plana s označenim položajem novljanskoga samostana i crkve na "Fratarskoj glavici" vidi u: Horvat, *Srednjovjekovna pavlinska arhitektura*, str. 146.

⁴⁸ Fotografiju istočne strane novljanskoga samostana Milana Kruheka i tlocrt ruševina Emilija Laszowskoga vidi u: Horvat, *Srednjovjekovna pavlinska arhitektura*, str. 148-149. Ruševne ostatke vidi i u Prilogu 4c.

⁴⁹ Laszowski, *Gorski kotar i Vinodol*, str. 252, 259.

⁵⁰ Gj. Szabo smatra da je crkva prvobitno bila osvjetljena samo trima prozorima na zapadnome pročelju i biforom u svetištu, čime je postignut "prekrasan prostorni dojam" (Horvat, *Srednjovjekovna pavlinska arhitektura*, str. 153).

⁵¹ Dočkal, *Samostan bl. Djevice Marije*, str. 86-87.

brodna građevina bila je u skladu s prostorom potrebnim za propovjedničku misiju pavlina i nije se po veličini razlikovala od crikveničkoga pavlinskog samostana. Skupa s crkvom zatvarala je četverokutno dvorište.⁵²

Iz presjeka i tlocrta arhitekta Martina Pilara (Planoteka Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu) vidljivo je da je unutrašnjost novljanske crkve s četiri polustupa podijeljena u pet polja, pri čemu je ono istočno nešto dulje i odgovara svetištu, tek nešto širemu od glavnoga broda, što je odlika renesansne gradnje.⁵³ Na vrhu glatkoga bačvastog svoda "u šilj" lome se široke opruge pravokutnoga presjeka, tzv. romaničke pojasnice, koje izlaze iz osam polukapitela postavljenih uz bočne zidove.⁵⁴ Pojasnice preuzimaju ulogu gotičkoga rebra dok su oblina i širina svodne plohe u potpunosti renesansne.⁵⁵ Između trećega i četvrtoga polustupa na južnome zidu, na visini gornjega dijela kapitela (abakusa), bile su ugrađene tri konzole. Za njih Laszowski smatra da su nosile "maleni kor na koji se dolazilo iz samostana".⁵⁶ To, međutim, nije bilo moguće jer je samo sjeverni zid crkve imao vezu sa samostanom. Mirko Valentić i Lada Prister smatraju sa su konzole mogle biti nosači nekoga nadgrobnog spomenika.⁵⁷

Pavlinska crkva na Ospu stajala je čitava sve do 1916. godine. Prema ocjeni Zorislava Horvata "srušio ju je potres ili možda bolje reći – nebriga", jer "čini se da se Novljani nisu dovoljno brinuli za tu, tada već grobnu kapelu". Szabo (*Crkva sv. Marije na Ospu kod Novoga*, Arhiv Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu) upozorava da je bilo dovoljno "samo malo povezati zidove i dobro prekriti krov" grobne kapele. Na njegovo pitanje "Zašto se to zapušta?", dobio je odgovor: "Bolje da propadne, pa će se onda nova, ljepša kapela izgraditi". Kada se konačno 1916. godine urušila, o gradnji nove crkve više nije bilo dogovora. Na groblju je ostala samo hrpa kamenja kao "svjedočanstvo odanosti prema velikome rodu Frankopana".⁵⁸

Zaključak

Odgovor na pitanje osnutka samostana, oko kojega se hrvatski povjesničari spore, otkriven je u sadržaju latinskoga *Vjerodostojnoga prijepisa fundacijske isprave novljanskoga samostana Martina Frankapana, godine Gospodnje 1462 iz 1705. godine*. Taj prijepis upućuje na zaključak da izvorna latinska listina tzv. *Zakladnica iz 1462. godine*

⁵² Matejčić, Pavlini na frankopanskom feudu, str. 225-226.

⁵³ Uzdužni presjek i tlocrt crkve vidi u: Horvat, Srednjovjekovna pavlinska arhitektura, str. 150, 156.

⁵⁴ Polustupove i polukapitele vidi na fotografijama unutrašnjosti crkve u Prilogu 4, a Szabov detaljan opis njihova rasporeda u: Horvat, Srednjovjekovna pavlinska arhitektura, str. 151. Umjetničke opise i slikovne prikaze vidi u: Katalog, u: *Czriquenicza 1412.: život i umjetnost Vinodola u doba pavlina*, str. 159-161.

⁵⁵ Matejčić, Pavlini na frankopanskom feudu, str. 226.

⁵⁶ Laszowski, *Gorski kotar i Vinodol*, str. 254.

⁵⁷ Umjetnički opis konzola vidi u: Mirko Valentić, Lada Prister. *Zbirka kamenih spomenika*. Zagreb 2002., str. 76.

⁵⁸ Horvat, Srednjovjekovna pavlinska arhitektura, str. 143, 145.

ne predstavlja potvrdu osnutka samostana, već potvrđuje darivanja i povlastice koje je novljanskim pavlinima izdao knez Martin IV. Frankapan. Zbog toga bi *Zakladnicu iz 1462. godine* prikladnije bilo nazivati *Darovnicom iz 1462. godine* za samostan koji je knez Martin već prethodno osnovao na tome mjestu.

Sadržaj *Vjerodostojnoga prijepisa fundacijske isprave novljanskoga samostana...* i glagoljične listine iz 1446. godine (*Knez Martin Frankapan potvrđuje oporuku župana Mihovila koji ostavlja svoje imanje crkvi BDM na Ospu*) upućuje na zaključak da je crkva i prije utemeljenja samostana na Ospu bila u vlasništvu obitelji Frankapan. Knez Martin je najvjerojatnije zbog njezine trošnosti dao iznova iz temelja sagraditi crkvu te ju je tako obnovljenu darovao novljanskim pavlinima. Iz sadržaja ostalih odabranih glagoljičnih listina vidljivo je da je glavni zakladnik, knez Martin IV. Frankapan, vodio brigu o samostanu i njegovim redovnicima, pristojno ih uzdržavajući i štiteći im prava na primljene povlastice i darove.

Nakon pustošenja u tri navrata, jednom od Turaka (1527.) i dvaput od Mlečana (1598. i 1615.), pavlinski je samostan bio djelomično obnovljen, a crkva popravljena. Propast novljanskih pavlina poklopila se s ukinućem reda 1786. godine. Njihovo imovinsko bogatstvo pripalo je Vjerozakonskoj zemaljskoj zakladi koja ga je potom na dražbi prodala. Od pavlinskoga samostana i crkvice na Ospu ostali su vidljivi samo ruševni ostaci na današnjemu novljanskom gradskom groblju. Unatoč tomu, sačuvani primjerci pavlinske umjetničke (fragmenti sakralne arhitekture, slikarske i kiparske umjetnine) i pisane baštine (kartular i crkvene knjige) koji se čuvaju u baštinskim institucijama u Zagrebu (Hrvatski povijesni muzej) i Novome Vinodolskom (Arhiv Župne crkve, Crkva sv. Trojice, Muzej i galerija Novi Vinodolski) svjedoče o veličini doprinosa novljanskih pavlina hrvatskoj kulturnoj baštini.

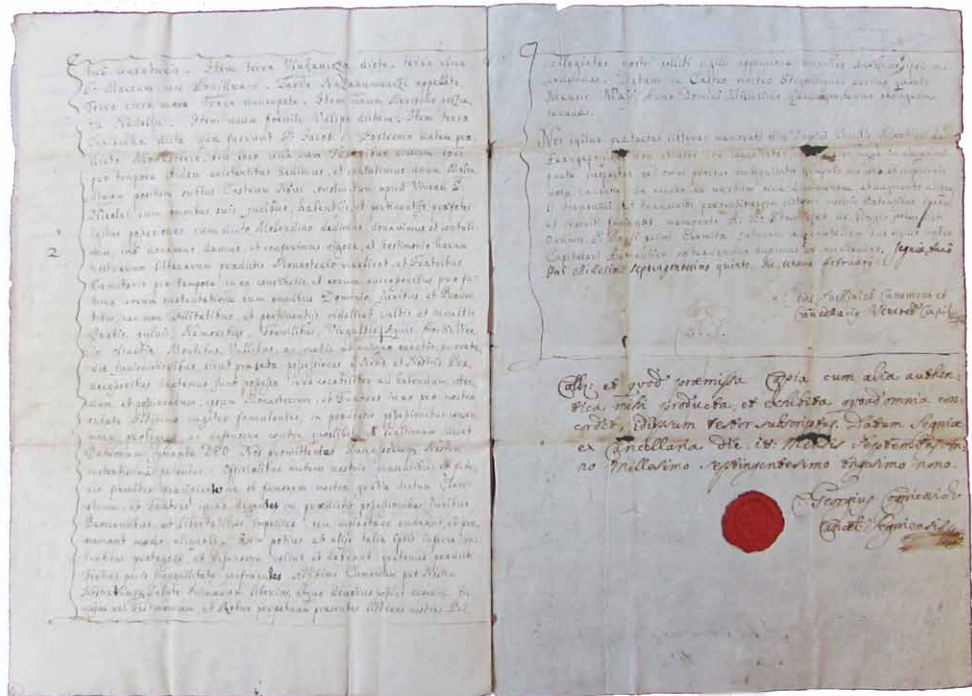
Prilog 1. Digitalne preslike latinskih listina: Darovnica iz 1462. godine i Vjerodostojni prijepis fundacijske isprave novljanskoga samostana (1705.) zajedno s hrvatskim prijevodom cjelovitoga teksta

a) *Zakladnica iz 1462. godine* kojom knez Martin Frankapan daruje novljanskom samostanu crkvu BDM na Ospu, posjede, prihode i povlastice (Hrvatski državni arhiv, sign. Spisi novljanskoga samostana, fasc. 1, br. 2; budimpešt. sign. M.O.D.L. 34488)⁵⁹

⁵⁹ Listinu je 14. svibnja potpisao knez Martin IV. Frankapan u kaštelu Steničnjak kod Karlovca potvrdivši je svojim pečatom obješenim na svilenj vrpci. Tekst je pisan na pergameni (dimenzija 26,5 x 46 cm s dva presavitka: duljim od 4,5 cm i kraćim od 2 cm) latinskim jezikom i latinicom, za razliku od Martinovih mlađih darovnica novljanskomu samostanu koje su pisane hrvatskim jezikom i glagoljicom.

b) *Vjerodostojni prijepis fundacijske isprave novljanskoga samostana Martina Frankopana, godine Gospodnje 1462. (Copia Authentica Fundationalis Monasterii Noviensis Martini Frangepanii in Anno Domini 1462), Senj 1705., 5. i 6. str. (Hrvatski državni arhiv, sign. Spisi novljanskoga samostana, fasc. 1, br. 2; budimpešt. sign. M.O.D.L. 34488)⁶⁰*

Mi, kaptol Crkve senjske, bilježimo za spomen i sadržajem sljedećega izjavljujemo svima kojima je važno: Da je velečasni otac Stanislaus de Giorgio, iz Reda sv. Pavla prvoga pustinjaka, provincijalni definator Istarsko-vinodolske provincije, došavši osobno pred Nas u ime i kao predstavnik novljanskoga samostana istoga Reda, iznio pred Nama i predao Nam stanovitu fundacijsku ispravu presvijetloga pokojnoga gospodina grofa Martina pl. Frankopana, gospodara Senja, Krka i Modruša itd., napisanu očigledno na pergameni i izdanu u kaštelu Steničnjak dana 14. svibnja godine Gospodnje 1462., potvrđenu i osnaženu pečatom istoga pokojnoga

⁶⁰ Tekst je prepisan na četiri uvezana lista papira (dimenzija 29 x 20,5 cm) koji je na pregibima gdjejed oštećen. Prijepis je s izvornikom pohranjen na zajedničkoj signaturi. Digitalne preslike dokumenata dostupne su od 2018. godine na internim mrežnim stranicama: sign. HR-HDA-652_BB(1) do BB(4). Za potrebe autoričine doktorske disertacije tekst isprave prevela je latinistica Maja Tabak Demo 2016. godine.

gospodina grofa obješenim na svilenoj traci, te smjernom molbom zatražio od Nas da se udostojimo navedenu ispravu gore navedenoga gospodina grofa Martina pl. Frankopana od riječi do riječi dati prenijeti i prepisati te priložiti ovoj Našoj ispravi. Sadržaj je, dakle, toga pisma sljedeći:

U ime Svetoga i Nedjeljivoga Trojstva. Amen.

Mi, Martin pl. Frankopan, gospodar Krka, Senja, Modruša itd., svima i pojedini-
nima ispovjedateljima Kristove vjere želi trajno spasenje u Gospodinu. Budući da
je svojstvo ljudske sudbine rađati se i umirati, djela ljudi, nakon što oni sami umru,
nestaju iz sjećanja ako se brižljivo ne zabilježe; i često se događa da ono za što se zna
da su stari uredili, sadašnji naraštaj poremeti ne osnaži li se čvrstom zaštitom; ako je,
dakle, potrebno da do njih dođe spoznaja budućih naraštaja, dobro je da se zaštite u
nekom trajnome obliku. Stoga Mi želimo da posredstvom riječi koje slijede na znanje
svim suvremenicima i budućim naraštajima kojih se tiče i kojih će se ticati dođe ovo:
Da Mi, ne natjerani nuždom izazvanom bolešću ili kakvim god strahom pogođe-
ni, već, dapače, umom i tijelom u potpunosti zdravi, imajući u vidu i promišljajući
pobožnost redovnika, naime braće pustinjaka iz Reda sv. Pavla prvoga pustinjaka,
što vojuju po pravilu sv. Augustina biskupa i Izvrsnoga doktora, u skladu s kojime
danju i noću, kako Nam je poznato, brižljivo služe Previšnjemu Bogu, odlučili smo
odrediti istu braću i njihov Red za trajne posjednike Naših milodara. Između osta-
loga, Našu vlastitu crkvu, koju smo iznova utemeljili i podigli u slavu i čast Blažene
Djevice Marije blagoslovljene na morskoj obali u luci pod Našim kaštelom zvanim
Novi, radi spasa duše Naše, Naših predaka, kao i Naših potomaka velikodušno do-
djeljujemo u trajni posjed istoj braći, njihovim nasljednicima i njihovu Redu, sa svim
njezinim dobrima; nadalje, želimo da ta crkva ili samostan budu i povjeravamo da
se sačuvaju u istoj slobodi koju uživaju i ostali samostani rečenoga Reda, i neka nitko
od biskupâ, župnikâ ili ostalih crkvenih ljudi, u kojoj god službi i časti bio i stajao,
nema i ne usudi se u rečenome samostanu prisvojiti kakvo pravo uznemiravanja,
ograničavanja, ili zahtijevanja nečega od iste braće protivno povlasticama koje su
im dane od Apostolske stolice ili Našoj zabrani. Nadalje, ako dođe do pogreba koje
ugledne osobe ili koga god te se slavi pjevana misa, bilo po braći, bilo po župniku,
bilo po svećenicima, neka tada braća uzmu milodare koji im budu ponuđeni, a isto
tako neka župnik sa svojim svećenicima uzme svoje milodare. Ostale, pak, obvezne
prinose koji budu dolazili s pogrebom, kao i dobra koja oporučno ili na koji drugi
način budu ostavljena i predana rečenoj crkvi, neka rečena braća u cijelosti uzmu i
neka si nitko od župnikâ ili biskupâ ne uzme slobodu uznemiravati ili ometati istu
braću radi četvrtine ili bilo čega drugoga. Nadalje, neka se nitko ne usudi zauzimati
oltare iste crkve protiv volje i dopuštenja rečene braće ili, kao što je to do sada bilo
uobičajeno, uzimati ili prisvajati prihode istih oltara, na koji god oni način došli;
naprotiv, neka sve prihode samostana i oltarâ uzimaju rečena braća koja borave u
istome samostanu i neka po običaju svojega Reda obavljaju službu Božju na istim

oltarima. A kojim smo, pak, darovima iz Naše vlastite imovine, koja Nam je dana od Boga, iz posebne pobožnosti i širokogrudne dobrostivosti nadarili rečeni samostan, odlučili smo pojedinačno i poimenično navesti u dijelu koji slijedi. Prvo, Naše selo u Vinodolu zvano Belgrad, koliko god se isto selo uvećalo i koliko god se u njemu ljudi umnožili, predali smo rečenom samostanu sa svim pravima i pogodnostima s kojima smo je mi do sada posjedovali. Nadalje, obližnje brdo zvano Osep, koje se nalazi pored rečenoga samostana, od groblja istoga samostana sve do mora, i konačno sve ukrug i cijelim opsegom starih zidina, s njegovim pogodnostima i pripadnostima. Zatim, jednu sesiju pored Našega kaštela Novi, gdje je tada živio Jakov zvani Cikulić, s njezinim prihodima i služenjem; onaj koji bude u određenome razdoblju postavljen kao kmet na toj sesiji, neka se slobodno i mirno koristi zemljom, vodom, livadama, gajevima i poljima, kao i ostali Naši jobagioni, i kao što je do sada bio običaj; i neka se nijedan Naš službenik ili zajednica koja živi u samome kaštelu ne usudi ni na koji način rečenoga kmeta i njegove nasljednike obvezivati na davanje čega od prihoda ili plaćanje kakvoga poreza, već neka sve zajedno i prihode bude dužan i obvezan dati rečnoj braći. Nadalje, sedam vinograda, od kojih se prvi zove Za predol, od jedne ceste sve do druge ceste; drugi Na vodiczah; treći Na karmint; četvrti Na barsech; peti Za kreminicza; šesti Na zovecz; sedmi pak zvan Pod krasnik. Zatim, druge vinograde za paljenje svjetiljki u istome samostanu. Zatim, jednu kuću uz more. Oranice, pak, koje smo darovali istome samostanu, jesu sljedeće: čestica zemlje zvana V sagrađe između vode zvane Lochiva; zemlja zvana Traga kod župnikova nečaka, od koje je dužan davati četvrtinu svega usjeva, a isti ima jednu kuću u Novome, za koju trajno mora plaćati 30 dukata godišnje; zatim zemlja zvana V lukavicza; zemlja kod sv. Marka zvana U ponikvah; zemlja zvana Na zahumunczi; zemlja kod mora zvana Traga; zatim jedno Merische po szvetu Nedeliu; zatim jednu sjenokošu zvanu Vu lipe; zatim zemlje zvane Tralachka, koje su pripadale sv. Jakovu. Naposljetku, pak, rečenome smo samostanu, odnosno sjedištu, zajedno s braćom koja u određenom razdoblju borave na tome mjestu, dali i darovali jedan mlin smješten ispod kaštela Novi, sagrađen kod vinograda sv. Nikole, sa svim njegovim pravima, imovinom i pripadnostima; rečenu smo, dakle, imovinu sa spomenutim mlinom dali, darovali i poklonili, štoviše, darujemo, dajemo i poklanjamo snagom i svjedočanstvom ove Naše isprave rečenomu samostanu i braći pustinjacima koji u određenom razdoblju budu boravili u njemu i njihovim nasljednicima za njihovo buduće uzdržavanje, s potpunim vlasništvom, pravima i prihodima, kao i pogodnostima i pripadnostima, odnosno obrađenim i neobrađenim poljima, šumama, gajevima, sjenokošama, grmljem, vodama, vrtovima, vinogradima, maslinicama, brdima, dolinama i od starine postavljenim oznakama te ostalim pravima posjedovanja, kao što su rečeni posjedi do sada posjedovani od Nas i Naših prethodnika, da ih neopozivo imaju, koriste i posjeduju, te obećavamo da ćemo uz Božju pomoć sam samostan i braću koja u njemu neprekidno služe Previšnjemu za Naš spas štiti i čuvati u rečenim posjedima protiv svakoga, kako i dolikuje zakonitome zaštitniku, a to najusrdnije tražimo i od

svojih nasljednika. Našim, pak, sadašnjim i budućim službenicima nalažemo da se, kako bi ostali u našoj milosti, ne usuđuju niti odvažuju rečeni samostan i braću koja u njemu borave u rečenim posjedima, pravima, prihodima i slobodama na bilo koji način ometati ili uznemiravati. Štoviše, neka im bude želja i dužnost čuvati ih i braniti od drugih koji bi htjeli tako postupati prema njima, kako bi rečena braća, uživajući mir i spokoj, mogla slobodnije i pobožnije moliti blagost Previšnjega za spas Naš i Naših duša. Kao svjedočanstvo i trajno osnaženje toga odlučili smo im predati ovu našu ispravu o privilegiju utvrđenu dodatkom našega uobičajenoga pečata. Dano u našem kaštelu Steničnjak, dana 14. svibnja godine Gospodnje 1462.

Mi smo, dakle, gore priloženu ispravu rečenoga pokojnoga gospodina grofa Martina pl. Frankopana ne izbrisanu, ne poništenu, ne iskvarenu i ni u kojem svojem dijelu sumnjivu, već u potpunosti lišenu svake trunke dvojbenosti ili iskvarenja i biljega sumnje, dali od riječi do riječi, bez ikakvoga kraćenja ili dodavanja, preuzeti i prepisati te umetnuti i upisati u ovaj naš patent, te smo ga odlučili izdati i povjeriti na buduće čuvanje prava rečenoga Reda sv. Pavla prvoga pustinjaka gore spomenutom velečasnom ocu Stanislavu de Giorgio pod našim vjerodostojnim kaptolskim pečatom.

U Senju, godine Gospodnje 1705., dana 8. veljače.
Ilija Lučkinić, kanonik i kancelar časnoga kaptola, vlastoručno

Ja, nižepotpisani, proveo sam usporedbu i potvrđujem da se gore izloženi prijepis u svemu slaže s drugim, vjerodostojnim prijepisom koji mi je pokazan.

Dano u Senju, iz kancelarije, dana 18. rujna godine 1739.
Juraj Konjiković, kancelar senjski, vlastoručno

Prilog 2. Digitalne preslike i latinične transliteracije glagoljičnih listina iz Arhiva samostana BDM na Ospu⁶¹

a) *Knez Martin Frankapan daruje samostanu BDM na Ospu nova imanja i podložnike, 7. siječnja 1470. (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, sign. Spisi novljanskoga samostana, fasc. 1, br. 7; budimpešt. sign. M.O.D.L. 37112).*⁶²

Mi knezъ martinъ de frankapanъ · knez[ъ kr]č[k]i senski modruški i pročaê · Dae-
mo na znan'e vsa[ko]mu komu pristoi · i pred' kihъ obrazъ ta n(a)šъ listъ pride · kako
mi // oče n(a)šъ živi darъ · ki e na čast b(ogu) [i pr]jes[avnoi d[i]vi roditelnici ego
m(a)rii · Hoteči ga pokripiti i popraviti ono ča mankaše v našemъ velikom' // listu
od nivъ od hižъ od vinogradovъ od kmetъ od malinъ i za to ovo naipriê oznanuûči

⁶¹ Radi preciznijega prikaza sadržaja arhivskih dokumenata transliterirani su tekstovi uspoređeni s Kukuljevićevim glagoljičnim prijepisima (*Listine hrvatske = Acta Croatica: [od 1100. do 1599.]*, prir. Ivan Kukuljević-Sancinski, Zagreb 1863., str. 102, 104-105, 106, 111-112), Šurminovim ćirilničnim transliteracijama (*Hrvatski spomenici = Acta Croatica*, prir. Đuro Šurmin, Zagreb 1898., str. 253, 257-258, 260, 269, 271) te Ivšićevim latiničnim transkripcijama (*Hrvatske glagoljične i ćirilčne isprave iz zbirke Stjepana Ivšića: 1100. – 1527.*, prir. Stjepan Ivšić, Josip Bratulić, Zagreb 2017., str. 186, 191-193, 203-207) istih.

⁶² Tekst darovnice pisan je glagoljicom prijelaznoga tipa na pergamentu (dimenzija 15 x 32 cm, s 5 cm presavitka) i ovjeren visećim pečatom. Listina se nalazi u prilično oštećenu stanju.

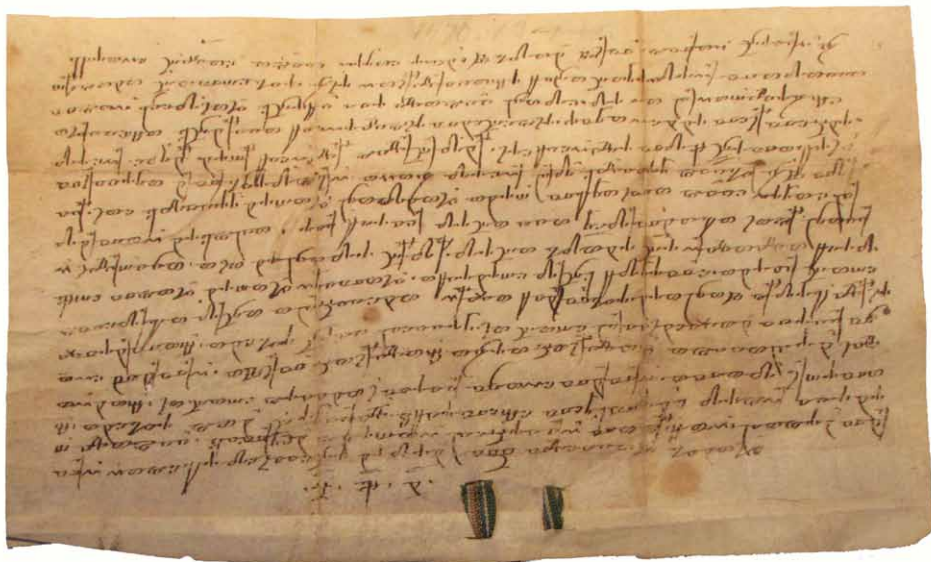
nareûemo i potvr'ujemo i hoćemo · Da malinъ koga biše u // činilъ filipъ sokolićъ na negovi z(e)mli ka se zove vrt na paištubi · s timъ patomъ · da namъ ima davati polovicu ku · mi tu istu polovicu // daemo fratromъ s(ve)te m(a)rie na ospi · reda remetъ s(ve)toga pavla prvoga remete · a paki drugu polovicu toga malina ta isti rećeni filipъ promin//i timъ rećenimъ fratromъ za edanъ nihъ vinogradъ ki se zove na krmîni · ko e bilo zvekoevo · tako da osta ta vasъ celъ malinъ fratromъ rećenimъ · I o//će takoe ūrai repalićъ · da i promini · edanъ svoi vinogradъ · ki se di l(ip)anъ⁶³ ki e pod pregradu poli vinograda · ki se di žaramunski · za edan drugi // nihъ vinogradъ · ki e na glbokoi · I oće vzesmo imъ kmeta koga imъ bihomo dali i dasmo imъ drugoga kmeta · a to e mesto êkova čikulića dminka od // s(ve)toga vida sa vsu službu ka na nega pristoi · I oće takoe daemo hižu ka e bila ūrja plovana bivšega v novomъ · ku biše samъ dalъ od n//e livela oltaru s(ve)te barbare · ki e v cr(i)kvi s(ve)te m(a)rie · na vsako leto [...] ⁶⁴ · I oće takoe daemo ednu nivu nimъ ka na nasъ spade ka e va ogradi za gra//domъ · ioće imъ daemo ednoga vlaha [...] za kmeta nimъ · i za pastir] ⁶⁵ za vsu plnu i celu službu · ka prostoi od nega kuće · I za//to hoćemo da im' e to tvrdo i slobodno ot vsakoga č(lov)i ka i od' vsake službe gospodske · i više toga zapovidamo ukazaŭci vsako n(a)šemu oficiêlu · d//a ihъ [bran]iti imite i obarovati od' vsake vrste č(lov)i ka · i drugo ino ne učinite · lûbeći n(a)šu m(i)l(o)stъ · a vrhъ toga dasmo ta n(a)šъ otvoreň listъ rodъ n[a]š//imъ manšimъ pečatomъ · na letъ g(ospod)nihъ · č·u·n· (=1470) envara · ž· (=7) danъ · pisan v novomъ ·

⁶³ Ime razriješeno u skladu s Ivšićevom uputom na ispravu kojom knez Martin Frankapan 9. prosinca 1465. u Novome daruje Jurju Repaliću neki vinograd u Pregradi (str. 173).

⁶⁴ Kukuljević u glagoljičkome prijepisu oštećena teksta (*Listine hrvatske*, str. 104–105) i Šurmin u ćiriljičkoj transliteraciji (*Hrvatski spomenici*, str. 257–258) razabiru broj ĵ· (=30). Ivšić u transkribiranome tekstu listine bilježi samo "soldini" (*Hrvatske glagoljične i ćiriljične*, str. 192).

⁶⁵ Ivšić uspijeva rekonstruirati samo dio oštećena i nećitka teksta koji je danas potpuno nećitak (*Hrvatske glagoljične i ćiriljične*, str. 192).

b) Braća Mikulotići daruju zemljišni posjed u novljanskome kotaru crkvi sv. BDM na Ospu, 13. prosinca 1470. (Hrvatski državni arhiv, sign. Spisi novljanskoga samostana, fasc. 1, br. 8; budimpešt. sign. M.O.D.L. 37113).⁶⁶

Va ime b(o)žie i s(ve)te marie amen' · ê g(ospo)d(i)n' êkov' svojim' bratom' ûr//
šu sini bivšega ûrka mikulotića z bribira damo viditi // vsim' pred' kih' obraz' ta
list' pride da mi pomiš'laûće // i hoteçi obrnuti zemalska v nebeska a vrimen'na
vekuvečna · // daemo ed'nu našu zemlu slobod'nu · ka e zem'la v dubravicah' // v
kotari novograd's'kom' i mi û dajemo pod' ol'tar' s(ve)t(a)go ûr'ê v do//tu · ki e oltar'
naših' pridnih' i naš' v crikvi s(ve)te marie po//d' novim' na ospi · a to za to da bi ti

⁶⁶ Dobro ušćuvana listina, ovjerena visećim pečatom, pisana je brzopisnom glagoljicom na pergamentu dimenzija 14 x 21 cm.

redov'nici ki su pri to//m' kloš'tri · i ki naprida budu da bi g(ospo)dina b(og)a molili
za d//uše svih' naših' mrtvih' · i za naše dobro zdrav'e · i na to biše // svedoci dobri
i počteni muži z novoga · naipriê sudac' luka // žvanovič' · i nega brat' petar' ki biše
pot'knežin' va to vr//ime v novom' · i êkov' čikulič' i ũrai čikulič' i stipan' kl//im'nič
· ki biše satnik' va to vrime v novom' · i vid' košavi//č' i nega sin' bartol' · i za veče
verovan'e dasmo ta na//š' list' · otvoren' s našim' pečatom' visučim' · pisan' v no//
vom' micesa dektebra na dan ·vi· (=13) v letih' g(ospod)nih' // č·u·n· (=1470)

c) *Redovnici pavlinskoga samostana BDM na Ospu kupuju kuću Fabijana Čehovića, 18. svibnja 1472.* (Hrvatski državni arhiv, sign. Spisi novljanskoga samostana, fasc. 1, br. 9; budimpešt. sign. M.O.D.L. 37114)⁶⁷

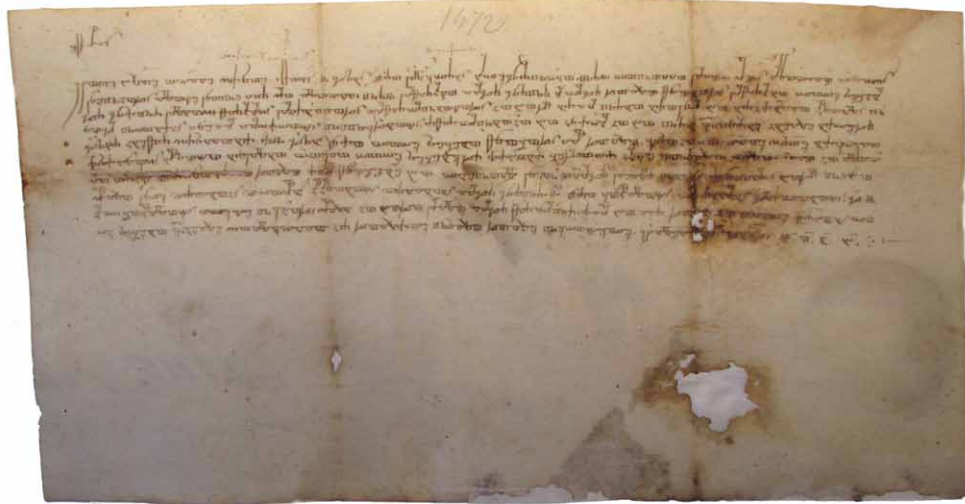

V ime b(o)žie i s(ve)te m(a)rie Am(e)ņъ ê g(ospo)d(i)ņъ ũrai plovan' novograd'ski
arhiprvad' vinodol'ski i gos'poê mariê žena fab'êna čehoviča i ivan' // žvanovič
podknežin' bribir'ski · i žan' župan' bribir'ski · ũrai mandič' · Damo viditi v'sim' i
v'sake vrs'te č(lov)iku · komu se dostoi · da mi b//uduče prokuratoru naplni fab'êna
čehoviča po nega sviti i dopučen' i imiūci meju sobom' pl(ь)ņъ i zreļ svet' prodas-
mo hižu fab'ênovu // crik'vi svete m(a)rie pod novim' na os'pê · I fratrom' priuru

⁶⁷ Tekst listine pisan je ustavnom glagoljicom na pergamentu dimenzija 18,5 x 28,5 cm. Podloga je na pregibima oštećena, a pečati su otkinuti.

filipu i fra an'tonu fra matiû fra šimunu [fra] fran'ku ki bihu va to vrime pri tomъ k//loš'tri više pisanomъ hižu ku biše kupilъ više rečeni fab'êňь otъ kneza martina ka hiža se zdrži s hižom dešiča · i prodasmo û // za ·i· (=20) i ·g· (=4) zlate i za ·r· (=100) dasakъ vekuveč'nimъ zakonomъ · i ê g(ospo)d(i)ňь plovanъ više rečeni // priêhъ plnu plaçu otъ priura filipa više rečenu ·i· (=20) i ·g· (=4) zlate i das'mo listъ pr[i]juru filipu ki listъ imiše fabêňь otъ kneza mar'tina na tu hižu i ê g(ospo)d(i)ňь plovanъ više rečeni // s više rečenimi prokuratori za vekše verovan'e i tvrdinu dasmo ta n(aš)ъ listъ s našimi pečati · i ê više r(e)čeni plovanъ podstupi // crik'vi i fratromъ tu is'tu hižu sloboditi i braniti otъ v'sakoga č(lovi)ka ki bi proti tomu bilъ polagъ lista k'neza martina naše//ga plêmenitoga g(ospo)d(i)na · i to govoren'e i vršen'e bi pred' dobrimi lûdi · naiprvo pred' bartolomъ grablićemъ · kapitanomъ novograd's//kimъ i pred' vikaromъ ûršu vikaromъ vinodolskimъ · i pred' petromъ žvanovićemъ i pred' êkovomъ čikulićemъ · i ka bi se strana po//rekla os'tae knezu ·ĵ· (=30) zlatihъ a strani tolikoe · a to li budi tvrdo · Pisanъ maê v novomъ n' danъ ·ĵi· (=18) v letih g(ospo)dn(i)ňь ·č·u·n·b· (=1472)

d) *Novljanski župnik Juraĵ izručuje redovnicima pavlinskoga samostana BDM na Ospu kuću koju im je prodao Fabijan Čehović, [28. lipnja]⁶⁸ 1472. (sign. Spisi novljanskoga samostana, fasc. 1, br. 10; budimpešt. sign. M.O.D.L. 37115)⁶⁹*

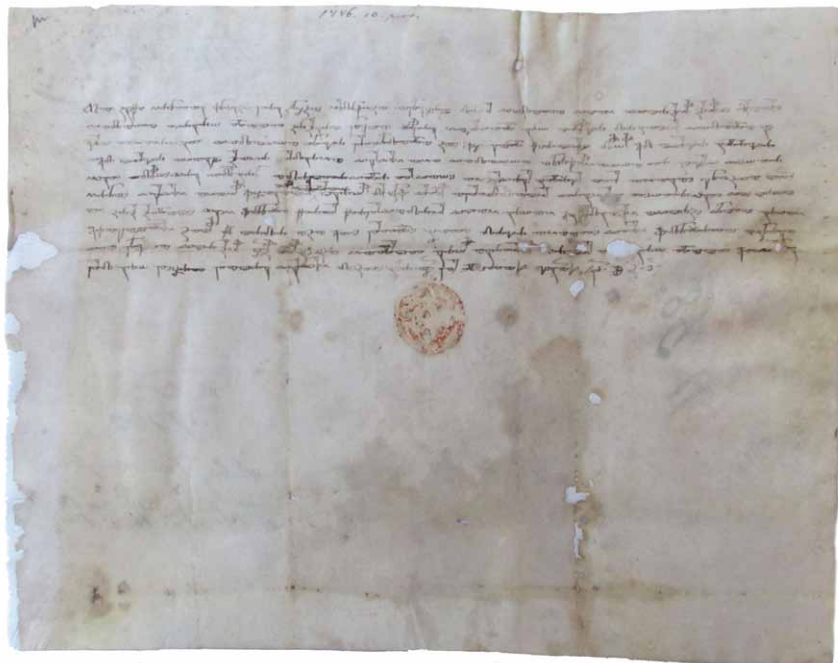

⁶⁸ Na izvorniku je zabilježena samo godina, ali Stjepan Ivšić, ili pak Josip Bratulić koji je njegove bilješke dopunio, uz transkripciju teksta listine razrješava dataciju vodeći se sadržajem pravnoga dokumenta. Budući da se izručenje kuće Fabijana Čehovića novljanskim pavlinima dogodilo u nedjelju pred Petrovo, izračunato je da je točan datum događaja 28. lipanj 1472., jer je Petrovo (29. lipnja) navedene godine padalo u ponedjeljak (*Hrvatske glagoljčne i ćiriljčne*, str. 206–207).

⁶⁹ Tekst listine pisan je brzopisnom glagoljicom na pergamentu dimenzija 14 x 26 cm, oštećenom osobito na pregibima od vlage.

V' ime b(o)žie i s(ve)te marie · Am(e)нь · ê g(ospo)d(i)нь jurai plovañ novograd'ski · damъ viditi po tomъ moemъ lis'tu v'simъ // pred' kihъ lice pride ta moi listъ da ê po zakoni toga grada novoga hižu zručihъ po zakoni više rečeno//ga grada plnimъ zakonomъ po kan'tihъ i po zavodnicihъ ki bihu na to dani naiprvo bi na kan'ti kurilъ d'//rugo dminakъ treto tomašičъ dedoh'ničъ · a zavodniki bi kras'ko ki bi dan' ot' strane kneže našega // g(ospo)d(i)na kneza martina · a ê g(ospo)d(i) нь jurai više rečeni zručihъ tu hižu crkvi s(ve)te m(a)rie na ospi // fratromъ buduči naplni v' kipi više rečenoga fab'êna čehoviča k(a)ko se udrži v' lis'tu ki lis'//t' imaju fratri na [t]u hižu a to zručen'e bi v' nedilju pred' s(ve)toga petra dne[mъ] a pri tomъ bihu dobri // muži prvo satnikъ šimunъ kukurinič satnik toga grada · b · (=2) jurai čikulič · v · (=3) antonъ glaviničъ · d · (=4) ê//konъ čikulič i veče dobrihъ muži ki bihu poli toga zavoda · a to bi ta hiža ku imiše fab'ênъ vi//še rečeni ot kneže milosti ka hiža se drži hiže dešičeve · V' let[i]hъ g(ospod)nihъ · č·u·n·b · (=1472) :~

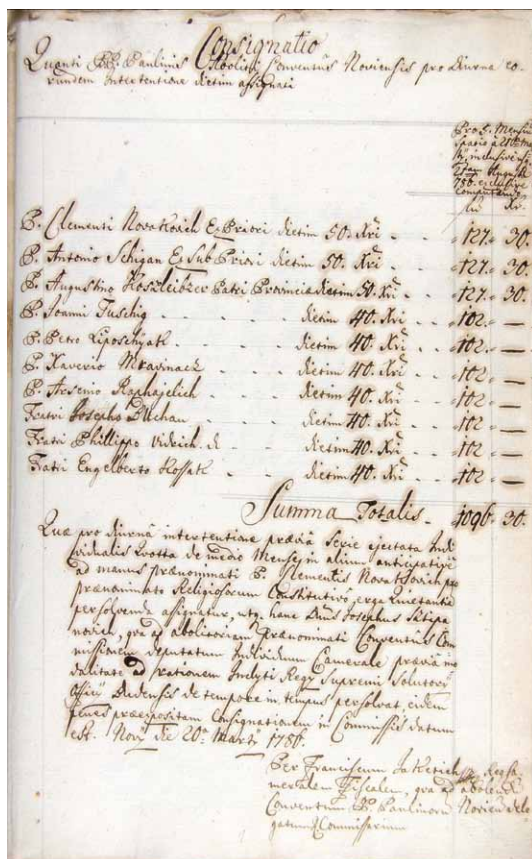
e) Knez Martin Frankapan potvrđuje oporuku župana Mihovila koji ostavlja svoje imanje crkvi BDM na Ospu, 10. prosinca 1446. (Hrvatski državni arhiv, sign. Spisi novljanskoga samostana, fasc. 1, br. 1; budimpešt. sign. M.O.D.L. 37102).⁷⁰

⁷⁰ Listina, u oštećenu stanju i otkinuta pečata, pisana je brzopisnom glagoljicom na pergamentu dimenzija 19 x 24,5 cm.

Mi knez martin frankapan krčki modruški i pročaê damo viditi vsim i vsakomu komu se dostoi // viditi ta naš list kako nas prosi župan mihovil naš sluga da bismo vidili ne//gov teštament vidivši tr ga potvrdili ki e učinil za svoju dušu od svoga blaga // i od svoga iminê ko ima pod nami v novom i mi vidivši i razumivši ta negov tešta//ment i duševan i dobar i da ostavlja to više imenovano blago i to iminie crikvi s(ve)te // marie v novom i mi mu učinismo tu milost s našu dobru volu i potvrdismo ta negov teštament vse sa vs//im kako koli se v nem udrži zato zapovidamo vsim našim obhodnikom i vsake vrste našim // oficiêlom ki su sada i ki ote potle biti da ga imiite v tom udržati i brani//ti proti vsakomu č(lovi)ku lubeçi milost našu i na to [m] u da[s]m]o t[a] naš list otv[or]en // pod naš pečat pisan v novom dektebra ·i· (=10) po l[e]tih g(ospod)nih ·č·u·k·e· (=1446)

Prilog 3. Zapisnik o ukinuću pavlinskoga samostana u Novome, 1786., 1. str. (Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, sign. IV d 53)⁷¹

⁷¹ Zapisnik je pisan na papiru, a 185 stranica teksta organizirano je u neuvezane sveščiće.

Prilog 4. Fotografije unutrašnjosti jednobrodne pavlinske crkve na Ospu iz fonda Narodnoga muzeja i galerije Novi Vinodolski

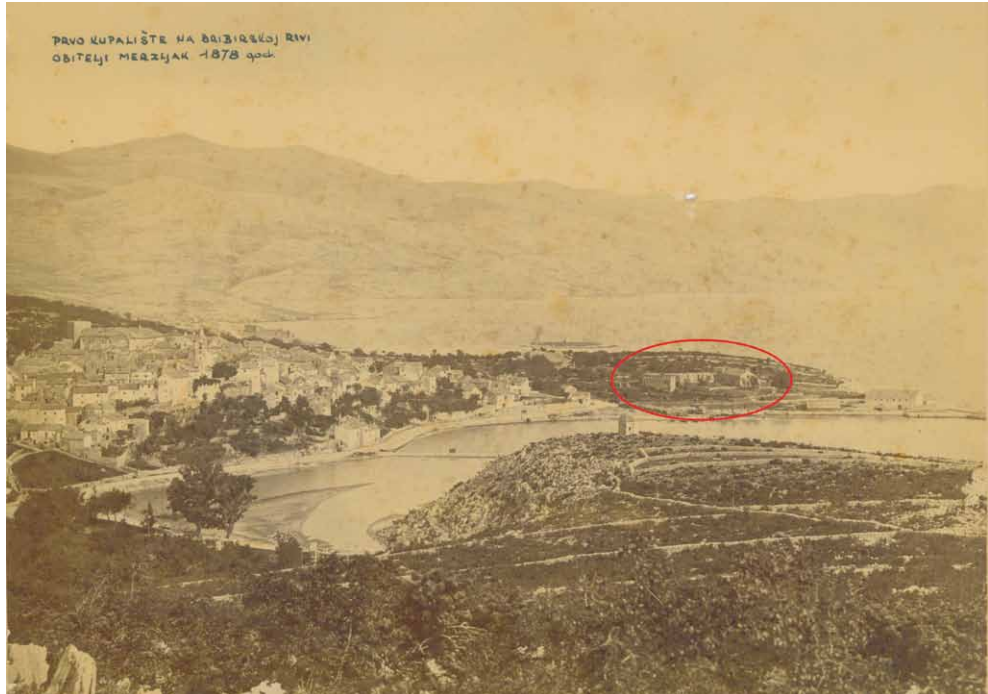
a) glavni oltar, foto Makso Potočnjak, 1905. (inv. br. NVO 2334)

b) detalj oltara i bifora na južnome zidu, foto Makso Potočnjak, 1905. (inv. br. NVO 2335)

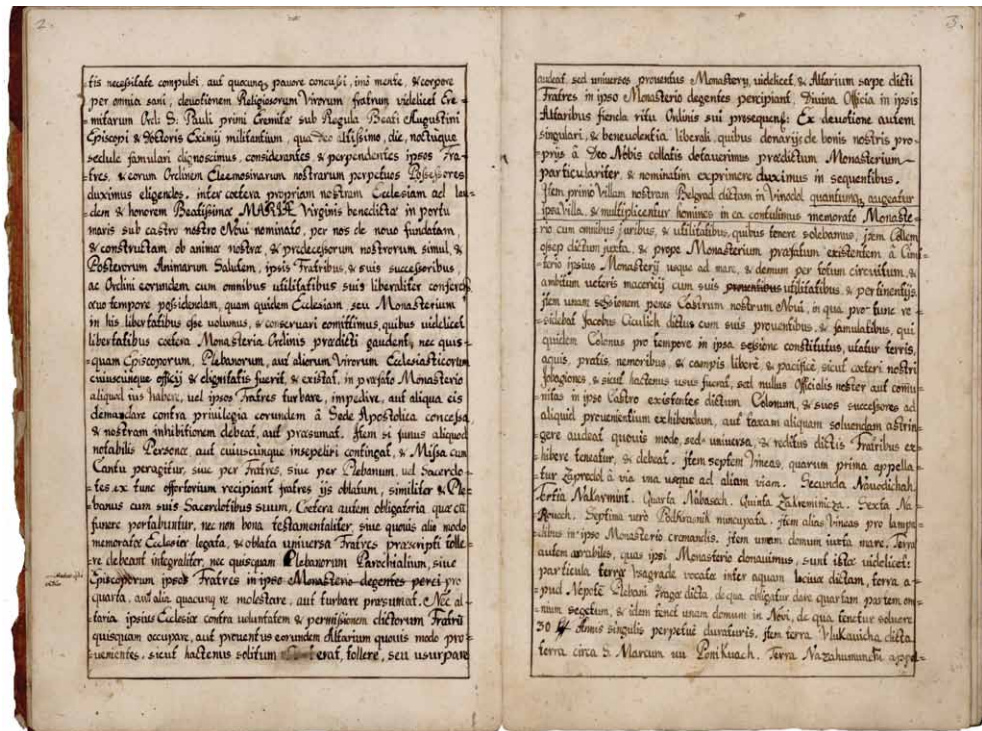

c) pogled na Novi Vinodolski s ruševnim ostacima pavlinskoga samostana i crkve BDM na Ospu, 1878. (inv. br. NVO 2336)⁷²

⁷² U lijevome gornjem uglu fotografije rukom je zabilježen sadržaj glavnoga fokusa nepoznatoga autora: "Prvo kupalište na Bribirskoj rivi. Obitelji Merzljak 1878. god.". Uvećani detalj fotografije s ruševinama samostanskoga kompleksa na Ospu vidi u: Horvat, Srednjovjekovna pavlinska arhitektura, str. 148.

Prilog 5. Kartular pavlinskoga samostana na Ospu hrptena naslova *Liber copiarum M[onasterium] N[oviensis]* (dio prijepisa Zakladnice iz 1462. godine, 2. i 3. str.; Hrvatski državni arhiv, sign. HR-HDA-652-kut.2)⁷³

⁷³ Za *Liber Copiarum MN* Bošnjak navodi da se u vrijeme njegovih analiza knjižničnoga fonda novljanskoga samostana nalazila u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu među dokumentima pavlinskoga samostana BDM u Remetama (1278.) na sign. VO-5 Pavlinski samostani, IV Remete, fasc. 34 (Bošnjak, Knjižnice pavlina u Crikvenici, str. 496). Kartular je danas pohranjen uz ostale spise novljanskoga samostana, a njegove digitalne preslike dostupne su na internim mrežnim stranicama arhiva (32 digitalne snimke, sign. HR-HDA-652-kut.2-403 do 434).

Zrinka Vitković

The Review of Cultural and Historical Activity of Pauline Convent of Blessed Virgin Mary on Osip in Novi Vinodolski

Summary

The paper presents the results of interdisciplinary research into the cultural and historical activity of the Pauline monastery of the Blessed Virgin Mary on Osip near Novi Vinodolski from its foundation around 1453 to the abolition of the order in 1786. The research is based on the material kept in the archives in Zagreb (Archive of Croatian Academy of Sciences and Arts and the State Archive in Zagreb). The text analyses economic activity of the monastery, in addition to give an overview of architecture of its complex structure. The year of foundation was the debate in Croatian historiography; foundation charter analysed in the text suggests that the greatest concern on the activity of the monastery was conducted by Count Martin IV Frankapan of Krk. After his period of extensive care, the monastery was the subject of many devastations, one by the Ottomans in 1527 and twice by the Venetians in 1598 and 1615. However, the monastery was again rebuilt and the church was mended. The demise of the monastery coincided with the abolition of the Order in Croatia in 1786. However, preserved fragments of sacral architecture, and written heritage testify on the contribution of the monastery to Croatian cultural heritage.

Keywords: glagolithic charters, counts of Krk (Frankapans), Latin charters, Martin IV Frankapan, Novi Vinodolski, Pauline church in Osip, Pauline monastery in Osip